

*Rotterdam Institute of Private Law
Accepted Paper Series*

***Gerechtshof 's-Gravenhage 24
februari 2009***

W. Dijkshoorn

*Published in
Jurisprudentie Aansprakelijkheid 2009/67, p. 537-541*

JA 2009, 67 (Hof 's-Gravenhage 24 februari 2009, LJV BH4213)

Trefwoorden: Overschrijding redelijke termijn. Immateriële schade. Schadevergoeding.

Wetsartikelen: [EVRM art. 6, 13; BW art. 6:106]

Samenvatting: Een boer (verder: A) maakt in 1984 aanspraak op de toekenning van een hoger melkquotum. De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit wijst de aanvraag gedeeltelijk toe. A dient hierop een bezwaarschrift in op 26 september 1984. Bij besluit van 5 juli 1985 beslist de minister op bezwaar dat hij de eerder genomen beslissing handhaaft. Hierop stelt A op 25 juli 1985 beroep in. De Voorzitter van het College van Beroep voor het bedrijfsleven weigert op 16 februari 1987 de door A gevraagde voorlopige voorziening en bij uitspraak van 7 december 1990 verklaart de Voorzitter het beroep van A ongegrond. A komt tegen deze uitspraak in verzet. Het College van Beroep verwerpt bij uitspraak van 17 juli 1991 het tegen de beslissing op bezwaar gericht beroep.

Bij brief van 1 februari 1996 stelt A de Staat aansprakelijk en op 19 november 1996 dagvaardt A de Staat. De concrete aanleiding voor het aansprakelijk stellen van de Staat is de uitspraak *Van de Hurk* van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, waarin het Europees Hof beslist dat het College van Beroep niet kan worden gezien als onafhankelijke rechter in de zin van art. 6 EVRM. A meent (onder meer) dat de Staat de redelijke termijn van art. 6 EVRM heeft overschreden.

De rechtbank acht de redelijke termijn overschreden, omdat A ruim zes en een half jaar in onzekerheid heeft verkeerd over de eindbeslissing van het College. De rechtbank kent A op grond van art. 6:106 BW een vergoeding toe van € 2.750,-.

A meent dat hem een hoger bedrag aan schadevergoeding had moeten worden toegekend. De Staat meent dat de redelijke termijn niet is overschreden en dat vergoeding van immateriële schade wegens onzekerheid over de uitkomst van de procedure niet mogelijk is.

Noot

1. Inleiding

Het hierboven afgedrukte arrest betreft (onder meer) de vraag of art. 6:106 BW ruimte biedt voor het toekennen van een schadevergoeding wegens de schending van 'de redelijke termijn' van art. 6 EVRM. Het Hof 's-Gravenhage meent dat zulks het geval is.

Het hof bespreekt in zijn arrest van 24 februari 2009 de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens aangaande 'de redelijke termijn'. Uit onder meer *Scordino/Italië* 'blijkt dat het EHRM uitgaat van een sterk doch weerlegbaar vermoeden dat excessief lange procedures immateriële schade veroorzaken. Het EHRM kent zelf schadevergoeding toe voor immateriële schade indien het van oordeel is dat de redelijke termijn van art. 6 EVRM is overschreden. (...) In het geval van een overschrijding van de redelijke termijn betekent dit volgens het EHRM dat het rechtsmiddel er hetzij uit dient te

bestaan dat rechterlijke beslissingen worden versneld, hetzij dat rechtzoekende een adequate compensatie wordt geboden', aldus het hof (r.o. 4.7).

Volgens het hof moet art. 6:106 BW 'in een geval als dit worden toegepast met inachtneming van de rechtstreekse werking hebbende artikelen 6 en 13 EVRM, hetgeen betekent dat immateriële schadevergoeding wegens spanningen en frustratie over het uitblijven van een definitieve beslissing in een geschil over een burgerlijk recht in beginsel toewijsbaar is' (r.o. 4.8). 'De vraag is of in dit geval de redelijke termijn is overschreden en, zo ja, welke vergoeding daarvoor moet worden toegekend. Bij de beantwoording van deze vraag zijn de volgende gezichtspunten van belang: de ingewikkeldheid van de zaak, het gedrag van de eiser, het gedrag van de overheid en het belang dat voor eiser met de procedure op het spel staat', zo oordeelt het hof (r.o. 4.9).

In deze annotatie concentreer ik me op de volgende vragen: biedt art. 6:106 BW ruimte voor een schadevergoeding wegens overschrijding van 'de redelijke termijn'? Zo ja, hoe moet deze vergoeding worden vormgegeven? En: (hoe) kan art. 6:106 BW worden gebruikt om procesvertraging tegen te gaan?

2. Mogelijkheden van art. 6:106 BW om 'redelijke termijn'-schade te vergoeden

Allereerst laat ik ten behoeve van de leesbaarheid en begrijpelijkheid van de rest van deze bijdrage de inhoud van art. 6:106 lid 1, aanhef en onder b, BW volgen:

'Voor nadeel dat niet in vermogensschade bestaat, heeft de benadeelde recht op een naar billijkheid vast te stellen schadevergoeding indien de benadeelde lichamenlijk letsel heeft opgelopen, in zijn eer of goede naam is geschaad of op andere wijze in zijn persoon is aangetast.'

2.1. Categorieën van art. 6:106 BW

Kort en goed geeft art. 6:106 lid 1, aanhef en onder b, BW recht op de vergoeding van 'ander nadeel' wanneer iemand 'in zijn persoon is aangetast'. De categorie lichamenlijk letsel spreekt volgens mij voor zich. Van een schending van de eer of goede naam is sprake in het geval van (ernstige) belediging of discriminatie. In de categorie 'aantasting in de persoon op andere wijze' valt onder meer 'geestelijk letsel'. Het 'geestelijk letsel' moet van een zekere ernst zijn, wil dit recht geven op een vergoeding – 'meer of minder sterk psychisch onbehagen' of 'zich gekwetst gevoelen' is onvoldoende – en het letsel moet naar objectieve maatstaven (kunnen) zijn vastgesteld, zo blijkt uit de rechtspraak van de Hoge Raad.¹ In de categorie 'aantasting op andere wijze' heeft de Hoge Raad ook ruimte gezien om een recht op vergoeding toe te kennen wanneer een 'fundamenteel (mensen)recht' wordt geschonden.

Onder de categorie 'aantasting op andere wijze' – niet zijnde 'geestelijk letsel' – valt volgens de Hoge Raad in ieder geval een inbreuk op 'de persoonlijke levenssfeer'. In het geval van een onderwijzeres die op jonge leeftijd naakt is gefotografeerd en jaren later wordt geconfronteerd met een van de foto's op de achterkant van een reisgids voor na-

¹ HR 13 januari 1995, NJ 1997, 366 (*Ontvanger/Bos*; m.nt. C.J.H. Brunner); HR 9 mei 2003, NJ 2005, 168 (*Belien/Noord-Brabant*; m.nt. W.D.A. Asser); HR 19 december 2003, NJ 2004, 348 (*S.J./Staat*).

turisten, maar ook in het geval waarin een woning meermaals wordt bestormd en de politie pas vijf uur na alarmering ingrijpt oordeelde de Hoge Raad dat sprake is van een inbreuk. Ook een inbreuk op 'the right to be left alone' valt volgens de Hoge Raad onder 'de aantasting op andere wijze'. Hij oordeelde dat sprake is van een inbreuk in het geval dat dochter wordt verteld dat vader 'bekend is bij de politie' (dat is een inbreuk op het recht van de vader) en in het geval dat iemand meer dan veertig jaar na het begaan van een moord en na het uitzitten van de straf wordt geconfronteerd met zijn strafrechtelijk verleden. Verder valt volgens de Hoge Raad de schending van het recht om te weten van welke ouders men afstamt en de schending van het fundamentele recht op zelfbeschikking van de moeder (en de vader) onder 'de aantasting op andere wijze'.²

2.2. Overschrijding van 'de redelijke termijn' als 'aantasting op andere wijze'

Het lijkt erop dat de categorie 'aantasting op andere wijze' ruimte biedt voor een vergoeding bij schending van 'fundamentele (mensen)rechten' die, althans voor wat betreft hun inhoud, terug te vinden zijn in de grondwet en verschillende verdragen, zoals het IVBPR en het EVRM (te denken valt bijvoorbeeld aan het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer). Het is verder zeker niet uitgesloten dat art. 6:106 BW ook recht geeft op een vergoeding wanneer niet-gecodificeerde 'fundamentele (mensen)rechten' worden geschonden en dat er (dus) ook rechten kunnen worden ontwikkeld en toegevoegd, wat zorgt voor ruimte voor rechtsontwikkeling.

Het valt ten zeerste te betwijfelen of art. 6:106 BW ook zonder de rechtspraak van het Europees Hof – en daarmee de noodzaak voor de Nederlandse rechter om het Hof te volgen – door het hof 's-Gravenhage zou zijn gebruikt voor het construeren van een vergoeding van 'redelijke termijn'-schade. De vraag is of art. 6:106 BW wel ruimte biedt voor een schadevergoeding wanneer 'de redelijke termijn' is overschreden. Ik denk (toch) dat deze vraag bevestigend kan worden beantwoord. Ook het recht op tijdige 'be-rechting' is zo fundamenteel van aard dat de schending ervan de persoon (de burger) ernstig kan treffen. In de onderhavige casus betreft het een boer die vierentwintig (!) jaar op de afwikkeling van zijn zaak heeft moeten wachten.³ Het lijkt me dat zo'n slepende procedure iemand niet bepaald in de koude kleren gaat zitten; de 'spanning en frustratie' die de bestuursrechters⁴ en het Hof 's-Gravenhage 'aannemen' bij de overschrijding van 'de redelijke termijn' lijken me allerminst denkbeeldig.⁵

² Zie resp. HR 1987, NJ 1988, 277 (*Naturistengids*; m.nt. L. Wichers Hoeth); HR 9 juli 2004, NJ 2005, 391 (*Groninger oudejaarsrellen*; m.nt. J.B.M. Vranken; <<JA>> 2004/3); HR 1 november 1991, NJ 1992, 58 (*K/Staat*); HR 6 januari 1995, NJ 1995, 422 (*Het Parool/Van Gasteren*; m.nt. E.J. Dommering); HR 18 januari 2008, NJ 2008, 274 (*Hemel-rijk/Van Gasteren*; m.nt. E.J. Dommering; <<JA>> 2008/83, m.nt. L.R. van Harinxma thoe Slooten); HR 15 april 1994, NJ 1994, 608 (*Valkenhorst II*; m.nt. W.C.E. Hammerstein-Schoonderwoerd); HR 18 maart 2005, NJ 2006, 606 (*Baby Kelly*; m.nt. J.B.M. Vranken; <<JA>> 2005/34, m.nt. F.M. Ruitenbeek/Bart).

³ Hierop valt het nodige af te dingen; de procedure over de hoogte van het melkquotum duurde 'slechts' zeven jaar (zie r.o. 2.2.).

⁴ Vaste rechtspraak sinds CRvB 8 december 2004, AB 2005, 73 (m.nt. H.E. Bröring) (vgl. CRvB 4 juli 2003, AB 2003, 450 (m.nt. H.E. Bröring)); CBB 4 december 2007, AB 2007, 403 (m.nt. I. Sewandono); ABRvS 29 juni 2005, AB 2006, 43 (m.nt. A.M.L. Jansen).

⁵ Vgl. S.D. Lindenbergh, 'De relativiteit van de toelating als vluchteling. HR 13 april 2007, LJN: AZ8751, RvdW 2007, 397 (Staat/Y)', *AAe* 2007, p. 783: 'Er is wel wat voor te zeggen om (...) in gevallen waarin de schending van een fundamenteel recht, zoals het recht op toelating als vreemdeling op humanitaire gronden teneinde een nieuw bestaan op te bouwen, een recht op smartengeld te aanvaarden wegens vertraging in de handhaving van dat recht'. En zie A.J. Verheij, *Vergoeding van immateriële schade wegens aantasting in de persoon* (diss. Amsterdam VU), Nijmegen: Ars Aequi Libri 2002, nr. 396 en S.D. Lindenbergh, *Smartengeld. Tien jaar later*, Deventer: Kluwer 2008, p. 18.

Het hof lijkt (echter) te redeneren dat het moeten ondergaan van ‘spanning en frustratie’ de boer recht op schadevergoeding geeft. Deze redenering is in strijd met de rechtspraak van de Hoge Raad, zoals hierboven besproken.⁶ Een recht op vergoeding zou alleen kunnen worden geconstrueerd via ‘de aantasting op andere wijze’. De *schade* die deze schending met zich brengt kan wel degelijk bestaan uit ‘spanning en frustratie’. Zo kan lichamelijk letsel verdriet met zich brengen, maar dit verdriet zélf geeft de gelaedeerde geen recht op een vergoeding ex art. 6:106 BW; het is het lichamelijk letsel dat recht geeft op vergoeding.⁷

Ik denk dat wanneer via ‘de aantasting op andere wijze’ wordt geredeneerd er geen belemmeringen zijn voor (de mogelijkheid van) vergoedbaarheid van ‘redelijke termijn’-schade. De volgende logische (en redelijke) stap lijkt me om ook een vergoeding toe te kennen wanneer niet de overheid, maar een private partij (een verzekeraar, een bank) heeft bijgedragen aan het onredelijk lang laten duren van de procedure (denk aan de schadeafwikkeling).⁸

3. Recht handhaven met art. 6:106 BW

In de privaatrechtelijke literatuur is tot dusver zonder succes gepleit voor de ‘vergoeding’ van ‘ander nadeel dan vermogensschade’ bij de schending van ‘processuele rechten’.⁹ Verheij heeft vooral de nadruk gelegd op ‘de rechtshandhavingfunctie’ van de vergoeding van ‘ander nadeel dan vermogensschade’. De gedachte is dat het schadevergoedingsrecht de fundamentele (mensen)rechten tanden moet geven, zodat de burger ‘van zich af kan bijten’; als de burger fundamentele (mensen)rechten heeft, moet hij ze ook kunnen invoeren. In de woorden van Verheij: ‘zonder (re)actie geen recht’.¹⁰

Van Boom redeneert ongeveer hetzelfde. Hij ziet de schadevergoeding (vooral) als handhavingsinstrument. En ‘(e)ffectuerend of doelmatig is het handhavingsinstrument als het weet bij te dragen aan de verwezenlijking van de aan de materiële regel ten grondslag liggende doelen’, aldus Van Boom. Hij vervolgt:

‘Wetgever, rechter en wetenschap zouden zich van tijd tot tijd moeten afvragen of de bijdrage die de gangbare handhavingsinstrumenten leveren, nog dienstig is aan het doel van de onderliggende regels? (...) Ik zou menen dat het dienstig zou zijn om minder naar het karakter van de remedies te kijken en scherper naar de doelen van de regels die met deze remedies nagestreefd worden. Die bepalen of de remedie effectuerende kracht heeft.’¹¹

Hartlief stelt hier tegenover:

⁶ Zie de rechtspraak genoemd in voetnoot 1.

⁷ Verburgh maakt onderscheid tussen ‘schade die ligt in de schending als zodanig’ en ‘de overige schade’, zie hierover G.J.M. Verburgh, *Vaststelling van smartengeld* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2009, p. 162.

⁸ In gelijke zin Verheij 2002, nr. 312, 314 en 315. Zie over deze problematiek ook Wilken in haar noot onder Rb. Maas-tricht 3 december 2008, <<JA>> 2009/39, onder 8. e.v.

⁹ Zie m.n. Verheij 2002, nr. 396 en Lindenbergh 2008, p. 18.

¹⁰ Verheij 2002, nr. 361.

¹¹ W.H. van Boom, ‘Effectuerend handhaven in het privaatrecht’, *NJB* 2007, p. 983 e.v.

‘(H)et lijkt (...) niet aan de rechter om alle mogelijke ‘handhavingstekorten’ op te lossen door art. 6:106 BW functioneel of zelfs royaal toe te passen. (...) Het kan niet zo zijn dat de gedachte is dat een oordeel van de wetgever, met andere woorden degene die de beleidsagenda formuleert, niet behoeft te worden afgewacht, omdat bij art. 6:106 BW toevallig nogal wat speelruimte voor de rechter zit. Niet alleen worden dan elementaire spelregels genegeerd, uiteindelijk wordt dan ook getornd aan de beoogde opzet en inhoud van art. 6:106 BW.’¹²

Ik denk dat Hartlief gelijk heeft. Schadevergoedingsrecht en aansprakelijkheidsrecht zijn geen synoniemen; het schadevergoedingsrecht is een onderdeel van het aansprakelijkheidsrecht. Het doel van het aansprakelijkheidsrecht is de handhaving van aanspraken.¹³ Diverse sancties zijn ontwikkeld om te komen tot de verwezenlijking van het doel van het aansprakelijkheidsrecht. Het moeten vergoeden van (onrechtmatig toegebrachte) schade is één van die sancties. Art. 6:106 BW is niet een tovervisje dat alle wensen vervult. Art. 6:106 BW kent de gelaedeerde in sommige gevallen een recht op *schadevergoeding* toe. Dat betekent dat *schade* moet worden *vergoed*. *Nomen est omen*, zou men kunnen zeggen. Dat neemt overigens niet weg dat het lastig is om ‘ander nadeel’ te vergoeden, simpelweg omdat (de omvang van) de schade niet te berekenen is.

4. Hoe kan ‘redelijke termijn’-schade vergoed worden?

De schade die de schending van ‘de redelijke termijn’ met zich brengt kan onder meer bestaan uit gevoelens van ‘spanning en frustratie’ bij de gelaedeerde. Hierbij denk ik aan ‘het belang dat voor de eiser met de procedure op het spel staat’ dat het hof als ‘gezichtspunt’ bij de beantwoording van de vraag welke vergoeding moet worden toegekend (r.o. 4.9).¹⁴ Verder is het niet ondenkbaar dat het vertrouwen dat de burger had (en: had mogen hebben) in de overheid is aangetast.¹⁵ Het is mij niet duidelijk of het hof met het ‘gezichtspunt’ ‘het gedrag van de overheid’ op dit aspect doelt (r.o. 4.9), maar het lijkt me dat het hof doelt op de mate waarin de overheid heeft bijgedragen aan het feit dat de procedure vierentwintig jaar heeft geduurd.

Hoe kan ‘redelijke termijn’-schade worden vergoed? Veelal wordt gedacht aan een vergoeding in geld ‘bij gebrek aan beter’.¹⁶ Bedacht moet (echter) worden dat de (geldelijke) vergoeding van schade de gelaedeerde ook genoegdoening kan geven.¹⁷ Ik kan me zo

¹² T. Hartlief, ‘Handhaving met smartengeld’, *AV&S* 2008, p. 245 en voetnoot 63.

¹³ Zie S.D. Lindenbergh, *Schadevergoeding: algemeen. Deel 1*. Mon. BW B34, Deventer: Kluwer 2008, nr. 5, met verwijzingen. Vgl. E.F.D. Engelhard & G.E. van Maanen, *Aansprakelijkheid voor schade: contractueel en buitencontractueel*. Mon. BW A15, Deventer: Kluwer 2008, nr. 9: ‘het aansprakelijkheidsrecht heeft (...) tot doel aan te wijzen wie en welke belangen (...) bescherming verdienen’.

¹⁴ Ik begrijp dit ‘gezichtspunt’ zo dat het hof ervan uitgaat dat hoe groter het belang is dat bij de procedure gemoeid is, hoe meer ‘spanning en frustratie’ de gelaedeerde ondervindt.

¹⁵ Zie CRvB 8 december 1994, *TAR* 1995, 39; CRvB 27 juli 1995, *TAR* 1995, 222; CRvB 19 oktober 1995, *TAR* 1995, 311; GvEA 12 december 2000, nr. T-11/00, r.o. 51 (*Hautem/EIB*), integraal te raadplegen via <www.eurlex.europa.eu>.

¹⁶ Zie bijv. de opmerking die Van Agt maakte tijdens de parlementaire behandeling van het huidige art. 6:106 BW in de Tweede Kamer, PG Boek 6, p. 385.

¹⁷ Of de door rechtswetenschappers bedachte functies van de vergoeding van ‘ander nadeel’ overeenstemmen met de ervaringen van de gelaedeerden is (nog) niet geheel duidelijk. Gelaedeerden in civiele procedures blijken vooral behoefte te hebben aan ‘erkenning’, zie R.M.E. Huver e.a., *Slachtoffers en aansprakelijkheid. Een onderzoek naar be-*

voorstellen dat de boer die vierentwintig jaar op 'zijn recht' heeft moeten wachten geen genoeg neemt met een excuusbrief (zie art. 6:103 BW),¹⁸ omdat hij zich met zo'n brief (alleen) niet serieus genomen voelt.¹⁹ Datzelfde geldt voor een 'symbolisch laag' geldbedrag. De boer zal willen dat de ernst van zijn situatie wordt onderschreven. Een geldbedrag van een zekere hoogte kan een middel zijn om dat te bereiken. Het hof kent de boer een bedrag van € 16.250,- toe. Dat staat voor € 1.250,- per jaar dat 'de redelijke termijn' (gesteld op zeven jaar) en de 'eigen schuld' van de boer (gesteld op vier jaar) is overschreden.²⁰

De vergoeding die het hof toekent is aanzienlijk als we haar vergelijken met vergoedingen die worden toegekend in gevallen van lichamelijk letsel (over het algemeen worden bedragen tussen de € 10.000,- en de € 15.000,- toegekend),²¹ maar het is natuurlijk lastig om appels met peren te vergelijken. De vergoeding die het Hof 's-Gravenhage toekent is vergelijkbaar met de vergoedingen die de bestuursrechters 'toekennen'²² bij de overschrijding van 'de redelijke termijn'.²³ Vergeleken met de bedragen die het Europees Hof voor de Rechten van de Mens toekent wanneer 'de redelijke termijn' is overschreden is de vergoeding die het Hof 's-Gravenhage toekent wat mild. Het Europees Hof kent bedragen tussen de € 1.000,- en € 2.000,- toe per jaar dat de procedure duurt (nota bene: niet per jaar dat de procedure *te lang* duurt).²⁴

Het is lastig iets te zeggen over 'de juiste hoogte' van een schadevergoeding als de schade bestaat uit 'ander nadeel dan vermogensschade'. Of het doel van het schadevergoedingsrecht – schade vergoeden – in het geval van de boer is bereikt kunnen we – vanwege de aard van de schade en daarmee ook de aard van de vergoeding – (helaas) slechts hopen. Als het toekennen van de vergoeding ertoe leidt dat (toekomstige) gelaedeerden sneller recht wordt verschaft is dat mooi meegenomen.²⁵ Er zal verder vooral buiten het schadevergoedingsrecht moeten worden gezocht naar mogelijkheden om te bewerkstelligen dat procedures korter duren. De op uiterlijk 1 januari 2010 in werking

hoeften, verwachtingen en ervaringen van slachtoffers en hun naasten met betrekking tot het civiele aansprakelijkheidsrecht. Deel I. Terreinverkenning, Den Haag: WODC 2007, p. 81 e.v.

¹⁸ Het hof heeft het over 'immateriële schadevergoeding' (r.o. 4.8). Hiermee zegt het hof dat de vergoeding van de schade onstoffelijk (immaterieel) is. Het hof bedoelt te zeggen 'vergoeding van immateriële schade'. Deze vergoeding ook in geld kan geschieden (sterker: ze geschiedt doorgaans in geld).

¹⁹ Hoe waardevol 'verplichte excuses' voor een gelaedeerde ook kunnen zijn. Zie hierover o.a. A.J. Akkermans e.a., 'Excuses in het privaatrecht', *WPNR* 2008, p. 778-784.

²⁰ Zie ook de uitspraken van hetzelfde hof op dezelfde dag waarin dezelfde maatstaf wordt gehanteerd (Gerechtshof 's-Gravenhage 24 februari 2009, *LJN* BH3856 (overschrijding van dertien jaar, € 16.250,-); Gerechtshof 's-Gravenhage 24 februari 2009, *LJN* BH4214 (overschrijding van dertien en een half jaar, € 6.875,-)).

²¹ Zie M. Jansen, *Smartengeld. Uitspraken van de Nederlandse rechter over de vergoeding van immateriële schade*, Den Haag: ANWB 2006.

²² Tot de zomer van 2008 achtten de Afdeling Bestuursrechtspraak en de Centrale Raad van Beroep de door rechtbanken toegekende vergoedingen 'niet onjuist'. In de zomer van 2008 gingen de rechtscollages 'om' (zie ABRvS 4 juni 2008, *AB* 2008, 229 (m.nt. Widdershoven) en CRvB 11 juli 2008, *AB* 2008, 241 (m.nt. Widdershoven)). Vanaf dat moment oordelen ook deze colleges over (de hoogte van) de 'redelijke termijn'-vergoeding.

²³ Zie CRvB 8 december 2004, *AB* 2005, 73 (m.nt. H.E. Bröring); ABRvS 6 juni 2007, *AB* 2007, 220 (m.nt. A.M.L. Jansen); CBb 4 december 2007, *AB* 2007, 403 (m.nt. I. Sewandono).

²⁴ EHRM 10 november 2004, *AB* 2005, 257 (*Riccardi Pizzati/Italië*; m.nt. T. Barkhuysen). In casu duurde de procedure zesentwintig jaar en achtte het Hof een vergoeding van € 5.000,- onvoldoende en deed hier € 20.200,- bij.

²⁵ Preventie wordt in de parlementaire geschiedenis als nevenfunctie van de vergoeding van 'ander nadeel' aangemerkt (PG Boek 6, p. 382).

trekende Wet dwangsom en beroep bij niet tijdig beslissen is een voorbeeld van zo'n
mogelijkheid.²⁶

Mr. W. Dijkshoorn

²⁶ *Kamerstukken II 2007/08, 29 943, nr. 24*. Deze wet ziet (helaas) alleen op 'bestuurlijke traagheid' en niet op 'rechtelijk talmen'. Zie hierover (en voor meer kritiek) T. Barkhuysen & M.L. van Emmerik, 'Schadevergoeding bij schending van de redelijke termijn: op weg naar een effectief rechtsmiddel?', *NJB* 2008, m.n. p. 1582.